

ЗАТВЕРДЖЕНО
Начальником Головного управління виховної
та соціально-психологічної роботи Збройних

ТлГ НГУ В та СПР від 10.12.10 № 335/181-Т

**ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ,
ВИЗНАЧЕНОГО ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ВІДБОРУ З КАНДИДАТАМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА
КОНТРАКТМ**

Методичні рекомендації

м. Київ – 2010

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ВИХОВНОЇ
ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

**ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО
ІНСТРУМЕНТАРІЮ, ВИЗНАЧЕНОГО ДЛЯ
ПРОВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ВІДБОРУ З КАНДИДАТАМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ
ЗА КОНТРАКТОМ**

Київ – 2010

Методичний посібник призначений для офіцерів груп професійно-психологічного відбору з метою надання допомоги при проведенні заходів професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом.

У посібнику викладено основний зміст заходів професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом, особливості соціально-психологічного вивчення кандидатів та особливості застосування психодіагностичних методик. При цьому методики у посібнику подані без стимульного матеріалу (який знаходиться в додатках до наказу Міністра оборони України від 20.10.2009 № 525), містять опис особливостей їх застосування як інструментарію для проведення заходів професійно-психологічного відбору.

ЗМІСТ

1. Основний зміст заходів професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом.

2. Соціально-психологічне вивчення кандидатів на військову службу за контрактом.

3. Психодіагностичні методики, визначені для проведення професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом.

3.1. Багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (16PF-105-C).

3.2. Багаторівневий особовий опитувальник „Адаптивність-200”.

3.3. Методика „Опитувальник структури темпераменту В. М. Русалова (ОСТ)”.

3.4. Методика S-тест.

3.5. Методика дослідження особливостей мислення (МДОМ-2).

3.6. Методика “Встановлення закономірностей”.

3.7. Методика “Арифметичний рахунок”.

1. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ЗАХОДІВ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ З КАНДИДАТАМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА КОНТРАКТОМ

Професійно-психологічний відбір громадян, що виявили бажання проходити військову службу за контрактом, проводиться фахівцями з професійно-психологічного відбору – штатними психологами з використанням наступних методів:

- соціально-психологічного вивчення;
- психологічного обстеження.

Соціально-психологічне вивчення проводиться методами

- аналізу документів;
- бесіди;
- анкетування;
- тестування.

За результатами соціально-психологічного вивчення вноситься один з таких висновків:

- виражені позитивні дані;
- окремі позитивні дані, негативні дані відсутні;
- виражені негативні дані.

Психологічне обстеження проводиться з метою:

- оцінки рівня пізнавальних здібностей;
- визначення рівня нервово-психічної стійкості і окремих індивідуально-психологічних якостей, що є професійно важливими для проходження військової служби.

Винесення висновку за результатами психологічного обстеження здійснюється у два етапи.

На першому етапі визначаються:

- рівень пізнавальних здібностей;
- нервово-психічна стійкість кандидата.

На другому етапі визначається

– рівень розвитку окремих індивідуально-психологічних якостей, професійно важливих для проходження військової служби.

У першу чергу з усіма кандидатами проводиться обов'язкове тестування для виміру рівня інтелектуального розвитку кандидатів за допомогою тесту “Шкала прогресивних матриць Равена”. Кандидати з результатами нижче третього ступеня інтелектуального рівня вважаються такими, що не пройшли відбір, і до подальшого дослідження не допускаються.

Рівень розвитку загальних пізнавальних здібностей визначається за результатами виконання методик:

- “S-тест” і
- “Особистісний опитувальник 16-ФОО”,
(для жінок –
- “S-тест” і

– “Встановлення закономірностей”).

Рівень нервово-психічної стійкості визначається за результатами виконання методик:

– “Багаторівневий особистісний опитувальник “Адаптивність”, шкала поведінкової регуляції;

– “Особистісний опитувальник 16-ФОО”, фактор С

(для жінок –

“Багаторівневий особистісний опитувальник “Адаптивність”, шкала поведінкової регуляції;

“Особистісний опитувальник 16-ФОО”, фактор С).

При значенні показника пізнавальних здібностей або показника рівня НПН, що дорівнює 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, незалежно від результатів соціально-психологічного вивчення вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності до військової служби за контрактом і оцінювання рівня окремих індивідуально-психологічних якостей, професійно важливих для служби не проводиться.

При інших показниках пізнавальних здібностей проводиться **другий етап підготовки висновку**. При цьому використовуються показники таких методик:

для чоловіків –

– “S-тест”,

– “Методика дослідження особливостей мислення (МДОМ-2)”,

– “Арифметичний рахунок”,

– “Встановлення закономірностей”,

– “Особистісний опитувальник 16-ФОО” (фактори G і Q1),

– “Опитувальник структури темпераменту (ОСТ)” (шкали СЕР, П і СЕМ);

для жінок –

– “S-тест”,

– “Методика дослідження особливостей мислення (МДОМ-2)”,

– “Встановлення закономірностей”,

– “Особистісний опитувальник 16-ФОО” (фактори F, G, N і Q4).

Оцінка рівня окремих індивідуально-психологічних якостей, професійно важливих для служби на конкретних військових посадах (за класами споріднених військових посад), визначається:

“високий рівень” (повністю відповідає вимогам військових посад);

“середній” (в основному відповідає вимогам військових посад);

“достатній” (мінімально відповідає вимогам);

“низький” (не відповідає вимогам військових посад).

2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ КАНДИДАТІВ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА КОНТРАКТОМ

1. При визначенні професійної придатності громадян до військової служби за контрактом, методи соціально-психологічного вивчення, психологічного і психофізіологічного обстеження повинні застосовуватися в такій послідовності:

- 1) аналіз документів;
- 2) психологічне і психофізіологічне обстеження;
- 3) спостереження (проводиться при психологічному і психофізіологічному обстеженні та співбесіді);
- 4) індивідуальна співбесіда.

2. Соціально-психологічне вивчення кандидатів для прийняття на військову службу за контрактом, передбачає їх оцінку за такими ознаками:

- військово-професійна спрямованість;
- освітньо-професійна підготовленість;
- особливості поведіння в колективі й організаторські здібності;
- особливості виховання й розвитку особистості;
- моральні і вольові якості і ціннісні орієнтації;
- прояви нервово-психічної нестійкості і негативні характерологічні особливості.

3. Соціально-психологічне вивчення проводиться з використанням таких методів:

- аналіз документів;
- спостереження;
- індивідуальна бесіда.

3.1. Аналіз документів – важлива й відповідальна частина діяльності фахівця з професійно-психологічного відбору, у процесі якої виробляється попереднє уявлення про кандидата на військову службу за контрактом.

Об'єктом аналізу є матеріали особової справи: заява, автобіографія, військовий квиток, копія документа про освіту, службова характеристика з останнього місця роботи (служби, навчання), довідка про склад родини з місця проживання, довідки з диспансерів й інші документальні джерела, які можуть додатково (за необхідності) запитуватися. Аналіз проводиться до психологічного і психофізіологічного обстеження, що дозволяє відразу виявити явно непридатного кандидата.

Дані аналізу документів кандидата відображаються у відповідних розділах і графах “Листа соціально-психологічного вивчення”. Після завершення аналізу відзначаються номери тих оцінюваних ознак і властивостей, за якими необхідно одержати додаткові відомості при бесіді.

3.2. Спостереження являє собою цілеспрямоване вивчення особистості кандидата на основі оцінки його поведінки в процесі психологічного і психофізіологічного обстеження та бесіди. Результати спостереження відзначаються в “Листі соціально-психологічного вивчення”.

При цьому необхідно:

- а) проводити спостереження організовано і систематично;
- б) чітко фіксувати результати спостережень;
- в) проявляти максимальну об'єктивність.

Під час спостереження варто звертати увагу на деякі ознаки поведінки, що можуть свідчити про психопатичні риси особистості. До них належать:

- некоригована впертість (безглузда, яку важко пояснити);
- повна відсутність ефекту від бесіди і рекомендацій;
- надзвичайно швидка зміна настрою, захопленість, нестійка поведінка, явно легковажні вчинки;
- часті сварки, конфлікти на роботі, безглузда брутальність, злостивість, постійні сперечання;
- надмірна догідливість, солодкуватість, піддатливість, відданість;
- позерство, прагнення звернути на себе увагу будь-яким чином, бути у центрі уваги, виражений егоїзм, егоцентризм, бравування погрозами самогубства;
- постійна пригніченість, самоприниження, неадекватна лякливість, постійні думки про самогубство, вчинки, які неможливо пояснити;
- розлади сну, ходіння уві сні;
- безтурботність, фантазерство;
- надмірна товариськість, безтурботна веселість;
- постійна потреба в самоті, безпричинно поганий настрій, байдужність до себе і до оточення;
- дратівливість, загострена чутливість при невдачах;
- невмотивований прояв негативних емоцій;
- надмірний педантизм, дріб'язкова причепливість;
- цинізм, підкреслена презирливість;
- перебільшена сором'язливість стосовно жінок, неадекватний страх перед ними (якщо кандидат жінка).

Головна увага звертається на ознаки нервово-психічної нестійкості і підвищеної (зниженої) емоційної збудливості.

Ознаки нервово-психічної нестійкості:

- розв'язність поведінки;
- ворожість до співрозмовника;
- нещирість;
- наявність вегетативних реакцій (почервоніння, збліднення, пітливість);
- заїкуватість;
- дратівливість;
- зайва сором'язливість, боязкість, нерішучість;
- театральність і демонстративність поведінки, прагнення привернути до себе увагу, позерство;
- підвищена сугестивність, піддатливість;
- догідництво, підлабузництво;

- солодкуватість;
- тривожність, уразливість;
- надмірна напруженість при пересуванні;
- швидка стомлюваність;
- нудота при хвилюванні, неприємності.

Ознаки підвищеної емоційної збудливості:

- затримка з початком відповіді;
- убогість мімічних реакцій;
- сильна скутість рухів, повільність;
- продовження відповіді на попереднє питання після постановки чергового питання.

Ознаки поведінки обстежуваного, що характеризують недостатню тямущість і кмітливість:

- питання не по суті;
- вираження розгубленості;
- часте звертання до сусіда за роз'ясненнями;
- записування інструкції під час її оголошення;
- затримка з початком роботи;
- відмовлення від роботи чи її припинення під час виконання завдання;
- примітивність суджень.

Наявність таких ознак необхідно відзначити в карті кандидата.

Ефективність методу спостереження багато в чому залежить від уміння бачити за зовнішніми проявами поведінки психічні особливості особистості. При цьому необхідно пам'ятати, що при аналізі проявів досліджуваних якостей можливі такі помилки:

виявляючи у спостережуваного низку позитивних якостей, йому приписують інші позитивні риси й навпаки;

помилка усереднення – побоювання винесення крайніх суджень.

Аналізуючи заповнені графи за розділами „Листа соціально-психологічного вивчення”, необхідно підкреслити відповідне формулювання в графі „Висновок за результатами спостереження”:

- відсутність негативних ознак;
- наявність незначних негативних ознак;
- наявність виражених негативних ознак.

Висновок за результатами спостереження враховується у висновку за результатами соціально-психологічного вивчення.

Заповнений „Лист соціально-психологічного вивчення” підшивається в особисту справу кандидата на військову службу за контрактом.

3.3. Індивідуальна бесіда є одним з найважливіших і найбільш діючих методів соціально-психологічного вивчення.

У процесі бесіди звертається увага на особливості поведінки, мотивацію, товарицькість, вольові якості, рівень загального розвитку кандидата, що дозволяє оцінити його схильність до тієї чи іншої діяльності й оцінити його здатність до

вироблення необхідних професійних якостей, а також не пропустити девіантної поведінки. Враховується зовнішній вигляд, підтягнутість, акуратність чи неохайність, недбалість обстежуваного.

Бесіда відбувається на заключному етапі професійно-психологічного відбору у формі вільної співбесіди за планом, складеним заздалегідь.

Основні цілі бесіди такі:

- уточнити й доповнити дані аналізу документів;
- визначити наявність військово-професійної спрямованості;
- уточнити рівень освітньої та професійної підготовленості;
- виявити організаторські здібності й особливості поведінки в колективі;
- визначити особливості виховання та розвитку особистості;
- оцінити моральні якості й ціннісні орієнтації;
- виявити прояви нервово-психічної нестійкості особистості.

Для того, щоб бесіда була більш ефективною, необхідно під час її проведення дотримуватися певних вимог.

Бесіда повинна проводитися в окремій кімнаті, без сторонніх, з дотриманням максимально тактовного та уважного ставлення до кандидата, який повинен бути впевнений, що повідомлені їм відомості не будуть розголошені й будуть використані тільки в його інтересах.

До початку бесіди необхідно ознайомитися з результатами аналізу документів обстежуваного і виявити за відзначеними пунктами в „Листі соціально-психологічного вивчення” ті факти, які вимагають особливої уваги та уточнення. Необхідно також ознайомитися з результатами психологічного і психофізіологічного обстеження.

У ході бесіди небажано робити будь-які записи. Відповіді на питання можна зафіксувати після закінчення бесіди.

Крім даних, відзначених в “Листі соціально-психологічного вивчення”, у процесі бесіди рекомендується торкатися також тем і питань, наведених у таблиці 1.

Несприятливі ознаки, виявлені в ході бесіди, заносяться в “Лист соціально-психологічного вивчення”.

Необхідно мати на увазі, що деякі кандидати можуть намагатися приховувати справжні думки, інтереси й мотиви виявлення бажання проходити службу за контрактом. У бесіді такі кандидати намагаються показати себе тільки з гарної сторони. Тому доцільно поєднувати прямі запитання з непрямыми.

Перелік тем і приблизних питань для бесіди

Таблиця 1.

Питання	Несприятливі ознаки
Військово-професійна спрямованість	
1. Як Ви ставитеся до військової служби в цей час?	Військову службу розглядає як вимушену необхідність
2. Ваша аргументація мотивів вступу на військову службу за контрактом?	Відсутність в аргументації соціально-значимих мотивів
3. Як Ви ставитеся до необхідності	Необхідність підпорядкування вважає

Питання	Несприятливі ознаки
підпорядкування?	необов'язковою
4. Чи готові Ви проходити військову службу у віддаленому гарнізоні?	Висловлює неготовність
5. На якій військовій посаді Ви хотіли б проходити військову службу за контрактом?	Інтересу до конкретної військової посади не проявляє
6. Чи є у Вас досвід участі в бойових діях, участі в миротворчих операціях?	
7. Які цілі в житті Ви перед собою ставите? Ким бажаєте бути після військової служби?	Відсутні певні цілі й плани в житті
Освітня й професійна підготовленість	
8. Який середній бал Вашого атестату зрілості в школі?	Менше ніж 3,5
9. Чи залишалися Ви в школі на другий рік через неуспішність?	Залишався на другий рік, не закінчив школу через неуспішність
10. Як Ви переносите навчальне навантаження, навантаження на роботі?	Значна стомлюваність навіть при помірних навантаженнях
11. Які у Вас цивільна спеціальність і професійна кваліфікація?	Цивільна спеціальність і професійна кваліфікація відсутні
Організаторські здібності й особливості поведінки в колективі	
12. Чи володієте Ви, на Вашу думку, лідерськими якостями?	Лідерські якості відсутні
13. Чи легко Ви сходитеся з незнайомими людьми? Чи можете першим заговорити з незнайомою людиною?	Важко сходиться з незнайомими людьми. Ініціативи у встановленні контактів не проявляє
14. Чи влаштовували Вас колективи, у яких доводилося раніше вчитися, працювати?	Незадоволеність колективами, у яких раніше вчився, працював
15. Чи часто доводилося Вам зіштовхуватися з несправедливістю й пригнобленням з боку начальників або товаришів по службі?	Підвищена уразливість, часті посилення на несправедливість й пригноблення з боку начальників і товаришів по службі
16. Чи часто траплялися у Вас конфлікти в родині, школі, на виробництві?	Численні конфлікти в родині, школі, на виробництві
Особливості виховання й розвитку особистості	
17. Чи живі Ваші батьки, близькі родичі? Розкажіть про них	Виховувався без батьків або одним з батьків. Батьки в розлученні. У родині часті скандали. Близькі родичі або батьки померли. Важкі матеріально-побутові умови батьків
18. Які взаємини у Вас з батьками?	Взаємини з батьками погані. Надмірно строге виховання в родині. Бездоглядність. Втечі з дому. Часті, регулярні й несправедливі фізичні покарання в дитинстві
19. Чи не зловживали Ваші батьки спиртними напоями?	Батько або мати зловживали спиртними напоями. Батько або мати лікувалися від алкоголізму
20. Чим хворіли або хворіють Ваші батьки, брати, сестри? Чи не лікувалися вони у психіатра?	Серед близьких родичів є особи, що страждають психіатричними захворюваннями
21. Чи вживаєте Ви спиртні напої? Якщо	Рано (11-13 років) почав уживати алкоголь,

Питання	Несприятливі ознаки
так, то з яких років, як часто і скільки? Чи курите?	уживає алкоголь систематично. Курить із 12-19 років
22. Чи вживали Ви коли-небудь наркотичні засоби?	Уживав наркотики
23. Чи є у Вас які-небудь захоплення? Чим волієте займатися у вільний час?	Концентрація інтересів на сфері відпочинку й розваг. Егоїстична спрямованість інтересів
Моральні і вольові якості	
24. Чи вважаєте Ви себе здатним дотримувати моральних норм поведінки?	Недотримання моральних норм поведінки
25. Чи схильні Ви до безрозсудного ризику, здійснення необдуманих учинків?	Схильний до ризику й здійснення необдуманих учинків
26. Чи бували у Вас прогули або які-небудь інші порушення виробничої дисципліни?	Мав прогули й інші порушення, зазнавав адміністративних покарань
Ознаки нервово-психічної нестійкості	
27. Який настрій у Вас переважає?	Переважає пригнічений (безпричинно піднесений) настрій
28. Чи бувають у Вас зміни настрою через незначний привід?	Часті різкі коливання настрою
29. Чи є у Вас скарги на стан здоров'я?	Численні скарги на стан здоров'я
30. Чи були у Вас тяжкі травми голови?	Були травми голови, що супроводжувалися втратою свідомості, госпіталізацією
31. Чи добре Ви спите? Чи відчуваєте Ви себе зранку бадьорим?	Розлад сну. Відчуття втоми й млявості зранку
32. Чи бувають у Вас часті головні болі, запаморочення, непритомності?	Бувають часті головні болі, запаморочення, непритомності
33. Чи вважаєте Ви себе більш дратівливим, запальним, чим більшість Ваших знайомих?	Підвищена дратівливість, запальність
34. Чи буває так, що Вас переслідують неприємні думки, сумніви, тривоги, яких Вам важко позбутися й від цього Ви боїтеся за свою долю або за долю своїх близьких?	Нав'язливі неприємні думки, сумніви й тривоги бувають

При оцінці особистісних якостей кандидата необхідно звернути увагу не тільки на висловлення кандидата, але й спробувати з'ясувати, наскільки вони не розходяться з його реальними вчинками й досягненнями.

Дуже важливо в процесі бесіди з'ясувати, наскільки здатний кандидат критично оцінювати свої здібності й можливості. Самооцінка може бути завищеною, заниженою та адекватною. Особи, що мають високу самооцінку, схильні перебільшувати свої здібності, під час бесіди часто повторюють займенники „я”, „мені”.

Завищена самооцінка вимагає критичного підходу до аналізу відповідей кандидата. У житті вона може проявлятися в таких рисах, як більша самовпевненість, самовдоволення, марнославство, зарозумілість, хвалькуватість.

Занижена самооцінка, як правило, проявляється в незадоволених потребах і почутті невпевненості в собі. У житті вона може проявлятися в таких рисах, як

боязкість, сором'язливість, тривожність. Необхідно пам'ятати, що завищена або занижена самооцінка може бути наслідком нервово-психічної нестійкості особистості кандидата.

Індивідуальна бесіда за темою: “Ознаки нервово-психічної нестійкості” має на меті виявлення схованих (початкових) ознак нервово-психічної нестійкості. Звичайно такі ознаки не виявляються в ході медичного огляду. Вони можуть бути виявлені тільки в ході довірчої індивідуальної бесіди.

Дані про осіб, у яких виявлені виражені ознаки нервово-психічної нестійкості, представляються психоневрологові або психіатрові. Аналіз несприятливих рис характеру дозволяє прогнозувати ступінь їх негативного впливу на стійкість мотивації й успішність військової професійної діяльності.

У ході бесіди фахівець із групи професійно-психологічного відбору веде безпосереднє спостереження за кандидатом, а потім реєструє виявлені ознаки в “Листі соціально-психологічного вивчення” і дає висновок за результатами спостереження.

Всю інформацію про особливості кандидата, отриману в ході бесіди, варто зіставити з відомостями, відзначеними за результатами вивчення документів в “Листі соціально-психологічного вивчення”. Виявлені в процесі бесіди додаткові дані реєструються там же.

На основі аналізу документів, спостереження і бесіди виноситься один з наступних висновків за результатами соціально-психологічного вивчення:

- виражені позитивні ознаки;
- окремі позитивні, відсутність негативних ознаки;
- виражені негативні ознаки.

Висновок „виражені позитивні ознаки” дається в тому випадку, якщо у кандидата на військову службу за контрактом виявлені:

а) висока військово-професійна спрямованість:

– аргументованість і наявність соціально-значимих мотивів вступу на військову службу за контрактом;

ясні уявлення про найближчі й віддалені перспективи власної військової служби за контрактом;

проходження військової служби за призовом або контрактом у Збройних Силах України;

підготовка (перепідготовка) за військово-обліковими спеціальностями у навчальних центрах (частинах), навчальних установах професійної освіти;

спроби вступу до військових навчальних закладів (не пройшов за конкурсом);

досвід участі в бойових діях, миротворчих операціях, наявність бойових нагород;

наявність спортивного розряду або спортивного звання з військово-прикладного виду спорту, спортивних єдиноборств;

– традиції військової служби в родині.

б) достатня загальноосвітня та висока професійна підготовленість:

середня (повна) загальна, початкова, середня спеціальна або вища професійна освіта;

проходження строкової військової служби на військовій посаді, аналогічній обраній для служби за контрактом і наявність з неї класної кваліфікації (не нижче другого класу);

досвід роботи і високий кваліфікаційний розряд з цивільної спеціальності, подібної обраній військовій для служби за контрактом;

наявність нагород і заохочень за військові й трудові заслуги.

в) уміння працювати в колективі:

активна участь у суспільному житті;

уміння підкорити особисті інтереси суспільним;

позитивні відгуки з попереднього місця роботи або навчання;

наявність у характеристиках фраз: „гарний товариш”, “допомагає у важку хвилину”, “товариський”, “може підняти настрій”, “допоможе порадою”, “не підведе” тощо.

г) високі моральні якості, відсутність ознак нервово-психічної нестійкості, негативних характерологічних особливостей і фактів асоціальної поведінки:

відповідальність, високе почуття обов’язку, правдивість;

здатність проявляти розумну ініціативу;

акуратність і організованість;

ретельність і дисциплінованість;

упевненість у собі, емоційна стійкість;

рішучість і урівноваженість;

висока працездатність у звичайних умовах й екстремальних ситуаціях;

наявність у біографії фактів сміливих, мужніх учинків;

виховання в родині військовослужбовця;

участь у шкільних олімпіадах й інших конкурсах;

наявність позитивних інтересів і спортивних захоплень;

здатність до морального, професійного, фізичного та інтелектуального самовдосконалення;

відсутність фактів зловживання алкоголем;

відсутність фактів уживання наркотичних засобів;

відсутність випадків притягнення до адміністративної відповідальності;

відсутність судимості;

не перебуває на обліку у психоневрологічному диспансері;

не перебуває на обліку у наркологічному диспансері;

відсутність фактів агресивного та депресивного поведіння;

високий рівень самоконтролю поведінки в конфліктних ситуаціях.

д) організаторські здібності (для командних військових посад):

досвід військової служби на командних посадах;

наявність військового звання „сержант (старшина) запасу”;

досвід роботи на керівних посадах;

уміння організовувати роботу в колективі;

уміння планувати, розподіляти та контролювати роботу;

здатність брати на себе відповідальність за ухвалені рішення й дії.

ж) висновок за результатами спостереження: „відсутність негативних ознак”.

Висновок „окремі позитивні, відсутність негативних відомостей” робиться в тому випадку, якщо в кандидата на військову службу за контрактом виявлені окремі позитивні дані військово-професійної спрямованості, організаторські здібності й особливості поведінки в колективі, морально-вольові якості, а також достатній рівень загальноосвітньої й професійної підготовленості й відсутність ознак нервово-психічної нестійкості та інших негативних даних. Висновок за результатами спостереження: „відсутність негативних ознак” або „наявність незначних негативних ознак”.

Висновок „виражені негативні ознаки” робиться в тому випадку, якщо виявлені низька загальноосвітня підготовленість і відсутність професійної підготовленості, підтверджені факти асоціальної поведінки, зловживання алкоголю і вживання наркотичних речовин, недисциплінованості, безвідповідальності, ознаки нервово-психічної нестійкості, а також за результатами спостереження – „наявність виражених негативних ознак”.

Наданий висновок за результатами соціально-психологічного вивчення фіксується в „Листі соціально-психологічного вивчення” і використовується при прийнятті рішення про професійну придатність громадянина до військової служби за контрактом на конкретних військових посадах.

Заповнений „Лист соціально-психологічного вивчення” із підкресленим висновком за результатами соціально-психологічного вивчення підшивається в особову справу громадянина, який вступає на військову службу за контрактом.

Лист соціально-психологічного вивчення

№ п.п	Особливості за результатами СПВ, які оцінюються	Дані про придатність (непридатність) кандидата	Висновок за результатами спостереження
1	Освітня і професійна підготовленість		
2	Військово-професійна спрямованість		
3	Організаторські здібності, особливості поведінки в колективі		
4	Морально-вольові якості		
5	Особливості виховання і розвитку		
6	Прояви нервово-психічної нестійкості		
7	Дані спостереження		

3. ПСИХОДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ, ВИЗНАЧЕНІ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ З КАНДИДАТАМИ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА КОНТРАКТОМ

3.1. Багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (16PF-105-C)

Методика призначена для вимірювання 16 факторів (рис) особистості. Опитувальник універсальний, практичний, дає широку інформацію про індивідуальність.

Згідно з теорією рис, особистість характеризується наявністю базових якостей – особистісних рис. Різні дослідники виділяють різну кількість таких рис, що, на їх думку, повністю описують особистість.

При проведенні заходів професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом, опитувальник Р. Кеттелла 16PF використовується в першу чергу для визначення показників за факторами С, G, Q₁, F, N і Q₄. Рівень розвитку загальних пізнавальних здібностей визначається за фактором В “Інтелект”. При цьому, якщо показник за даними факторами дорівнює 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).

Інші шкали опитувальника можуть бути використані для визначення окремих індивідуально-психологічних якостей, що є професійно важливими для проходження військової служби.

Інтерпретація факторів

Фактор А – “замкнутість – товариськість”

При низьких оцінках людина характеризується нетовариськістю, замкнутістю, байдужістю, деякою ригідністю і зайвою жорсткістю в оцінці людей, вона скептично налаштована, холодна стосовно оточення, любить бути на самоті, не має близьких друзів, з якими можна бути відвертим.

При високих оцінках людина відкрита, товариська і добродушна. Їй властива природність і невимушеність у поведінці, уважність, доброта, м'якосердечність у стосунках, охоче працює з людьми, активна в усуненні конфліктів, довірлива, не боїться критики, переживає яскраві емоції, жваво відгукується на будь-які події.

У цілому фактор орієнтований на вимір товариськості людини в малих групах.

Фактор В – “інтелект”

При низьких оцінках людині властиві конкретність і деяка ригідність мислення, може бути емоційна дезорганізація мислення.

При високих оцінках спостерігається абстрактність мислення, кмітливості і швидка навченість. Існує деякий зв'язок з рівнем вербальної культури й ерудицією.

Фактор С – “емоційна нестійкість – емоційна стійкість”

При низьких оцінках за даною шкалою виражені слабкість, емоційна нестійкість, низька толерантність по відношенню до фрустрації, схильність до почуттів, мінливість інтересів, схильність до лабільності настрою, дратівливість, стомлюваність, невротичні симптоми, іпохондрія.

При високих оцінках – властиві витриманість, працездатність, емоційна зрілість, реалістична налаштованість, постійність інтересів, високий поріг нервової втоми, людина краще здатна виконувати вимоги групи.

За допомогою даного фактора визначається рівень нервово-психічної стійкості. При цьому, 10-8 стенив – високий рівень нервово-психічної стійкості, 5-7 стенив – достатній рівень нервово-психічної стійкості, 3-4 стени – окремі ознаки нервово-психічної нестійкості, 1-2 стени – виражені ознаки нервово-психічної нестійкості.

Фактор Е – “підпорядкованість – домінантність”

При низьких оцінках людина соромлива, схильна звільняти дорогу іншим, часто виявляється залежною, бере провину на себе, тривожиться з приводу можливих своїх помилок. Їй властиві тактовність, покірливість, шанобливість, покірність до повної пасивності.

При високих оцінках людина владна, незалежна, самовпевнена, уперта до агресивності, незалежна у судженнях і поведінці, свій напрям думок схильна вважати законом для себе й оточення. У конфліктах обвинувачує інших, не визнає влади і тиску зі сторони, вбачає для себе авторитарний стиль керівництва, але й бореться за більш високий статус; конфліктна, норовлива.

Фактор F – “стриманість – експресивність”

За низьких оцінок характерна розсудливість, обережність, розважливість, мовчазність, схильність все ускладнювати, деяка заклопотаність, песимістичність у сприйнятті дійсності. Турбується про майбутнє, очікує невдач. Оточуючим така людина здається нудною, млявою і надміру манірною.

За високих оцінок людина життєрадісна, імпульсивна, безтурботна, весела, говірка, товариська, рухлива, неухажна. Енергійна, соціальні контакти для неї емоційно значущі. Експансивна, щира у стосунках між людьми. Емоційність, динамічність спілкування призводять до того, що вона часто стає лідером і ентузіастом групової діяльності, вірить в удачу.

В цілому оцінка за даним фактором відображає емоційне забарвлення і динамічність спілкування.

Фактор G – “чутливість (підвладність почуттям) – висока нормативність поведінки”

За низьких оцінок характерна підвладність почуттям, мінливість незгода із загальноприйнятими моральними нормами і стандартами, схильність до непостійності, підвладність впливу випадку і обставин, потурання власним бажанням і примхам, ігнорування обов’язків. Людина не робить зусиль щодо виконання групових вимог і норм, характеризується неорганізованістю, безвідповідальністю, гнучкими установками щодо соціальних норм. Можлива антисоціальна поведінка.

За високих оцінок спостерігається свідоме дотримання норм і правил поведінки, наполегливість при досягненні мети, точність, відповідальність, ділова спрямованість.

У цілому фактор визначає, якою мірою різні норми і заборони регулюють поведінку і стосунки людини.

Фактор Н – “боязкість – сміливість”

При низьких оцінках людина соромлива, невпевнена у своїх силах, стримана, боязка, воліє перебувати в тіні. Відрізняється підвищеною чутливістю до погроз.

При високих оцінках людині властива соціальна сміливість, активність, готовність мати справу з незнайомими обставинами і людьми, схильна до ризику, тримається вільно.

У цілому фактор визначає реактивність на погрозу в соціальних ситуаціях і визначає ступінь активності в соціальних контактах.

Фактор І – “жорсткість – чутливість”

При низьких оцінках людині властиві мужність, самовпевненість, безстрашність, реалістичність суджень, практичність, деяка жорсткість, суворість, суворість стосовно оточення.

При високих оцінках спостерігається м'якість, стійкість, залежність, прагнення до заступництва, схильність до романтизму, артистичність натури, жіночність, художність сприйняття світу. Можна говорити про розвинену здатність до емпатії, співчуття, співпереживання і розуміння інших людей.

Фактор L – “довірливість – підозрілість”

При низьких оцінках людина характеризується відвертістю, довірливістю, доброзичливістю стосовно інших людей, терпимістю, лагідністю, людина вільна від заздрості, живе в злагоді з людьми і добре працює в колективі.

При високих оцінках людина ревнива, заздрісна, характеризується підозрілістю, їй властива велика зарозумілість. Її інтереси звернені на саму себе, вона звичайно обережна у своїх вчинках, егоцентрична.

У цілому фактор говорить про емоційне ставлення до людей.

Фактор М – “практичність – розвинена уява”

При низьких оцінках людина практична, сумлінна, орієнтується на зовнішню реальність і виконує загальноприйняті норми, їй властива деяка обмеженість і зайва уважність до дрібниць.

При високій оцінці можна говорити про розвинену уяву, орієнтування на свій внутрішній світ, високий творчий потенціал людини.

Фактор N – “прямолінійність – дипломатичність”

За низьких оцінок властива прямолінійність, наївність, простуватість, відвертість, природність, безпосередність поведінки, емоційна нестриманість.

За високих оцінок характерна обачливість, проникливість, розумний і сентиментальний підхід до подій і оточення.

Фактор O – “впевненість у собі – тривожність”

При низьких оцінках людина безтурботна, холоднокрровна, спокійна, впевнена у собі.

При високих оцінках людині властиві тривожність, депресивність, вразливість.

Фактор Q_1 – “консерватизм – радикалізм”

За низьких оцінок характерна консервативність, стійкість по відношенню до традиційних труднощів. Людина має усталені погляди, знає, у що повинна вірити, не шукає нових принципів і орієнтирів, із сумнівом ставиться до нових ідей, схильна до моралізації і повчань. Чинить опір змінам і не цікавиться аналітичними і інтелектуальними міркуваннями.

За високих оцінок людина критично налаштована, характеризується наявністю інтелектуальних інтересів, аналітичністю мислення, прагне бути добре інформованою, спокійно сприймає нові неусталені погляди і зміни, не довіряє авторитетам, на віру нічого не приймає. Спостерігається схильність до експериментування.

Фактор Q_2 – “конформізм – нонконформізм”

При низьких оцінках людина залежить від групи, підтримує суспільну думку, прагне і працювати, і приймати рішення разом з іншими людьми, орієнтується на соціальне схвалення. При цьому в неї найчастіше відсутня ініціатива в прийнятті рішень.

При високій оцінці людина віддає перевагу власним рішенням, незалежна, має свій обраний шлях, сама приймає рішення і сама діє, однак вона не завжди домінантна, тобто, маючи власну думку, вона не прагне нав'язати її оточенню.

Не можна сказати, що вона не любить людей, вона просто не має потреби в їхньому схваленні й підтримці.

Фактор Q_3 – “низький самоконтроль – високий самоконтроль”

При низьких оцінках спостерігається недисциплінованість, внутрішня конфліктність уявлень про себе, людина не стурбована виконанням соціальних вимог.

При високих оцінках – розвитий самоконтроль, точність виконання соціальних вимог. Людина має своє уявлення про себе, добре контролює свої емоції й поведінку, доводить усяку справу до кінця. Їй властива цілеспрямованість і інтегрованість особистості. На відміну від соціальної нормативності поведінки (фактор G) цей фактор вимірює рівень внутрішнього контролю поведінки.

Фактор Q_4 – “розслабленість – напруженість”

За низьких оцінок властива розслабленість, стриманість, млявість, спокій, низька мотивація, лінність, апатичність, надмірна задоволеність і незворушність.

Високі оцінки свідчать про напруженість, фрустрованість, наявність збудження і занепокоєння. Стан фрустрації, в якому людина перебуває, являє собою результат підвищеної мотивації. Властиве активне незадоволення устремлінь.

Фактор MD – “адекватність самооцінки”

Чим вища оцінка за цим фактором, тим у більшому ступені людині властиво завищувати свої можливості і переоцінювати себе.

На основі якісного та кількісного аналізу змісту особистісних факторів і їхніх взаємозв'язків можуть бути виділені такі блоки факторів:

1. Інтелектуальні особливості: фактори *B, M, Q₁*.
2. Емоційно-вольові особливості: фактори *C, G, I, O, Q₃, Q₄*.
3. Комунікативні властивості й особливості міжособистісної взаємодії: фактори *A, H, F, E, Q₂, N, L*.

3.2. Багаторівневий особовий опитувальник „Адаптивність-200”

Опитувальник призначений для вивчення адаптаційних можливостей військовослужбовців на основі оцінки деяких соціально-психологічних і психологічних характеристик особистості, що відображають інтегральні особливості психічного і соціального розвитку. БОО „Адаптивність” використовується для вирішення задач визначення рівня стійкості до бойового стресу.

Опитувальник дає змогу оцінити особистість за основними та додатковими шкалами. *До основних шкал відносяться:*

- ПР (поведінкова регуляція);
- КП (комунікативний потенціал);
- МН (моральна нормативність).

До додаткових:

- ВПС (військово-професійна спрямованість);
- ДАП (схильність до девіантних форм поведінки);
- СР (суїцидальний ризик).

Крім того, опитувальник включає шкалу достовірності, яка призначена для оцінки щирості відповідей військовослужбовців і, відповідно, надійності отриманих даних.

Шкала поведінкової регуляції призначена для вивчення рівня нервово-психічної стійкості військовослужбовця і його толерантності до несприятливих дій професійної діяльності.

Шкала комунікативного потенціалу призначена для вивчення комунікативних можливостей військовослужбовця і вміння побудувати міжособистісні відносини у колективі.

Шкала моральної нормативності призначена для вивчення здатності військовослужбовця дотримувати моральні норми поведінки, уміння підкорятися груповим і корпоративним вимогам.

Шкала військово-професійної спрямованості призначена для вивчення рівня професійної мотивації і спрямованості обстежуваного на продовження професійної діяльності.

Шкала схильності до девіантних форм поведінки направлена на виявлення ознак аддитивної і делінквентної поведінки.

Шкала суїцидального ризику призначена для виявлення осіб, схильних до здійснення суїцидальних дій.

Обробку отриманих даних необхідно починати з шкали достовірності (Д). У випадку, якщо загальна кількість балів дорівнює або перевищує 10, то отримані результати слід вважати необ'єктивними внаслідок прагнення досліджуваного якомога більше відповідати соціально бажаному типу особистості. Потрібне додаткове обстеження. У цьому випадку значення усіх основних і додаткових шкал є недостовірними.

Сирі бали основних та додаткових шкал переводяться у 10-бальну шкалу нормального розподілу (стени).

При проведенні заходів професійно-психологічного відбору з кандидатами на військову службу за контрактом, багаторівневий особистісний опитувальник “Адаптивність” використовується в першу чергу для визначення рівня нервово-психічної стійкості, за допомогою шкали поведінкової регуляції. Інші шкали опитувальника можуть бути використані для визначення окремих індивідуально-психологічних якостей, що є професійно важливими для проходження військової служби.

При цьому, якщо показник за шкалою поведінкової регуляції дорівнює 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).

Коротка інтерпретація показників по шкалам БОО “Адаптивність”

Шкала поведінкової регуляції

Стени	Інтерпретація значень шкали ПР
10-8 стенів	Високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Високий рівень працездатності, у тому числі і в умовах вираженого стресу. Висока толерантність до несприятливих психічних і фізичних навантажень
7 стенів	Достатньо високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Достатньо високий рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатньо висока толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатньо висока стійкість до дії стрес-чинників
6 стенів	Достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Достатній рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатня стійкість до дії стрес-чинників
5 стенів	В цілому достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Стійкий рівень працездатності у звичних умовах життєдіяльності. При тривалій дії явних психічних навантажень можливо тимчасове погіршення якості діяльності
4 стени	Деяко понижений рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції. Нестабільний рівень працездатності, що особливо проявляється в ускладнених умовах діяльності. Адаптація до нових і незвичайних умов життєдіяльності ускладнена і може супроводжуватися тимчасовим погіршенням функціонального стану організму
3 стени	Окремі ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції. Недостатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності, як правило, ускладнена і може супроводжуватися тривалим погіршенням функціонального стану організму і професійної працездатності. При надзвичайно високих психічних навантаженнях можливий зрив професійної діяльності
2 стени	Виражені ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції. Низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає хворобливо. Можливе тривале і виражене погіршення функціонального стану організму. Рівень професійної працездатності у даний період часу низький. При посиленні психічних навантажень достатньо вірогідний зрив

	професійної діяльності
1 стень	Вкрай високий рівень нервово-психічної нестійкості. Ознаки граничних нервово-психічних розладів. Вкрай низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає дуже хворобливо з тривалим і вираженим погіршенням функціонального стану організму. Працездатність у даний період часу різко знижена. Посилення психічних навантажень приводить до зриву професійної діяльності

Шкала комунікативного потенціалу

Стени	Інтерпретація значень шкали КП
10-8 стенів	Високий рівень комунікативних здібностей. Швидко адаптується у новому колективі. Легко встановлює контакти з оточуючими. У міжособистісному спілкуванні неконфліктний. Завжди адекватно оцінює свою роль і правильно будує міжперсональні взаємостосунки у колективі
7 стенів	Достатньо високий рівень комунікативних здібностей. Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки
6 стенів	Достатній рівень комунікативних здібностей. Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки
5 стенів	Рівень комунікативних здібностей середній. У цілому без особливих ускладнень адаптується до нового колективу. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими іноді може неправильно будувати стратегію своєї поведінки. Разом з тим, до критичних зауважень відноситься адекватно, здатний коригувати свою поведінку. У спілкуванні не конфліктний. Достатньо адекватно оцінює свою роль у колективі
4 стени	Задовільний рівень комунікативних здібностей. На початковому етапі адаптації до нового колективу можуть виникати ускладнення. Не завжди правильно будує міжперсональні взаємостосунки, зважаючи на деяку неадекватність самооцінки. На критичні зауваження на свою адресу в основному реагує адекватно, хоча і дещо хворобливо. В цілому здатний до корекції своєї поведінки
3 стени	Понижений рівень комунікативних здібностей. Наявність окремих ознак акцентуації характеру. На початковому етапі адаптації до нового колективу виникають значні ускладнення. Міжперсональні взаємостосунки (як по горизонталі, так і по вертикалі) часто будує неправильно. Хворобливо реагує на критику. Недостатньо розвинута здатність до корекції своєї поведінки
2 стени	Рівень комунікативних здібностей низький. Наявність ознак акцентуації характеру. Початковий етап адаптації до нового колективу розтягнутий у часі і, як правило, протікає вельми хворобливо. Часто виникають

	ускладнення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими, зважаючи на наявність неадекватної самооцінки. Схильність до підвищеної конфліктності. Хворобливо реагує на критику. Фіксований на образах, що заподіяні йому оточуючими. Недостатньо розвинута здатність до корекції поведінки
1 стень	Вкрай низький рівень комунікативних здібностей. Наявність виражених ознак акцентуації характеру. Адаптація до нового колективу протікає тривало і вкрай хворобливо. Постійно випробовує утруднення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими. Високий рівень конфліктності. Колективом, як правило, відкидаємо. Фіксований на образах, заподіяних оточуючими, унаслідок чого схилений до ірраціональних вчинків. Вкрай низька здатність до корекції поведінки

Шкала морально-етичної нормативності

Стени	Інтерпретація значень шкали МН
10-9 стень	Дуже високий рівень соціалізації. Суворо орієнтований на загальноприйнятні і соціально схвалювані норми поведінки. Суворо дотримується корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних. Виражені альтруїстські якості
8 стень	Високий рівень соціалізації. Суворо орієнтований на загальноприйнятні і соціально ухвалені норми поведінки. Схильний дотримуватися корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних
7 стень	Достатньо високий рівень соціалізації. Орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. Дотримується корпоративних вимог. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами
6 стень	Достатній рівень соціалізації. У цілому орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У цілому дотримується корпоративних вимог. В повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами
5 стень	В цілому достатній рівень соціалізації. Прагне дотримуватися загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами
4 стени	Задовільний рівень соціалізації. Не завжди орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси, як правило, переважають над груповими
3 стени	Недостатній рівень соціалізації. В цілому не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки і соціально ухвалених вимог. В повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси переважають над груповими
2 стени	Низький рівень соціалізації. Не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки. В основному вважає за краще діяти згідно власних планів, не орієнтуючись на думку оточуючих. В повсякденній життєдіяльності переважають егоцентричні тенденції. Особистісні інтереси переважають над інтересами групи. Досягнення особистісних інтересів може здійснювати в обхід існуючих заборон і правил
1 стень	Вкрай низький рівень соціалізації (значно відмінний від номінальних

	значень для даної вікової групи). Вважає за краще діяти згідно власних планів, не рахуючись з думкою оточуючих. Особистісні інтереси домінують над груповими. Для досягнення особистісних інтересів ігноруються загальноприйняті норми і правила поведінки
--	--

Шкала військово-професійної спрямованості

Стени	Інтерпретація значень шкали ВПС
10-8 стенив	Високий рівень військово-професійної спрямованості. Виражене бажання продовжувати професійну діяльність, у тому числі і в особливих умовах
7-6 стенив	Достатній рівень військово-професійної спрямованості. Стійка орієнтація на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах
5 стенив	В цілому достатній рівень військово-професійної спрямованості. Орієнтований на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах
4 стени	Недостатній рівень військово-професійної спрямованості. Не повною мірою задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням. Орієнтація на продовження професійної діяльності сумнівна
3-1 стени	Низький рівень військово-професійної спрямованості. Не задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням

Шкала схильності до девіантних форм поведінки

Стени	Інтерпретація значень шкали ДАП
10-6 стенив	Відсутність ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки. Відсутність ознак агресивної поведінки відносно оточуючих. Орієнтація на дотримання соціально ухвалених норм поведінки і раціональну побудову міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком
5 стенив	В цілому виражені ознаки девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки відсутні. Відмічається наявність окремих ознак нераціональної побудови міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Іноді допускає порушення соціально ухвалених норм поведінки
4-3 стени	Відзначено наявність деяких ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки. Наявність агресивних реакцій відносно оточуючих. Схильність до нераціональної побудови міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Схильний допускати порушення соціально ухвалених норм поведінки
2-1 стени	Наявність виразних ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки. Наявність виражених агресивних реакцій відносно оточуючих. Як правило, міжперсональні взаємостосунки з ровесниками і із старшими за віком буде нераціонально. Не орієнтований на дотримання соціально ухвалених норм поведінки.

Шкала суїцидального ризику

Стени	Інтерпретація значень шкали СР
10-6 стенив	Відсутність ознак суїцидального ризику.
5 стенив	В цілому виразних ознак суїцидальної схильності не виявлено. Наголошується наявність окремих ознак, що свідчать про певні труднощі в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і (або) із старшими по віку

4-3 стени	Відзначена наявність окремих ознак суїцидальної схильності. За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів у міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими за віком можуть виникнути думки суїцидальної спрямованості.
2-1 стени	Відзначена наявність виразних ознак суїцидальної схильності. За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими по віку можуть виникнути думки про суїцидальний шантаж або закінчені суїцидальні дії.

3.3. Методика „Опитувальник структури темпераменту В. М. Русалова (ОСТ)”

Використовується для діагностики властивостей „предметно-діяльнісного” і “комунікативного” аспектів темпераменту. *ОСТ містить такі шкали:*

- предметна ергічність;
- соціальна ергічність;
- пластичність;
- соціальна пластичність;
- темп чи швидкість;
- соціальний темп;
- емоційність;
- соціальна емоційність;
- контрольна шкала (шкала соціальної бажаності відповідей) – “К”.

Переведення первинних значень показників за шкалами у бали 10-бальної шкали (стени)

Шкали методики\стени	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ергічність (ЕР)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Соціальна ергічність (СЕР)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Пластичність (П)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Соціальна пластичність (СП)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Темп (Т)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Соціальний темп (СТ)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Емоційність (ЕМ)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12
Соціальна емоційність (СЕМ)	1	2	3-4	5	6	7	8	9	10-11	12

Якщо показник за даними шкалами дорівнює 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, виноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад). Допускається розрахунок узагальненого показника за методикою, шляхом визначення середнього арифметичного. Цей показник використовується лише для визначення рівня придатності за даною методикою

Інтерпретація результатів:

1. *Предметна ергічність.* Включає питання про рівень потреби в освоєнні предметного світу, прагненні до розумової і фізичної праці.

Високі значення (ВЗ) – 9–12 балів – по цій шкалі означають високу потребу в освоєнні предметного світу, прагнення до напруженої розумової і фізичної праці, легкість розумового пробудження.

Низькі значення (НЗ) – 3–4 бали – означають пасивність, низький рівень тону й активації, небажання розумової напруги, низьке залучення у процес діяльності.

2. *Соціальна ергічність.* Містить питання про рівень потреби в соціальних контактах, про прагнення до лідерства.

ВЗ – комунікативна ергічність, потреба в соціальному контакті, прага освоєння соціальних норм діяльності, прагнення до лідерства, товариськість, прагнення до заняття високого рангу, освоєння світу через комунікацію.

НЗ – незначна потреба в соціальних контактах, відхід від соціально-активних форм поведінки, замкнутість, соціальна пасивність.

3. *Пластичність*. Містить питання про ступінь легкості чи складності переключення з одного виду діяльності на іншій.

ВЗ – легкість переключення з одного виду діяльності на інший, швидкий перехід з одних форм мислення на інші в процесі взаємодії з предметним середовищем, прагнення до розмаїтості форм предметної діяльності.

НЗ – схильність до монотонної роботи, побоювання різноманітних форм поведінки, консервативні форми діяльності.

4. *Соціальна пластичність*. Містить питання, спрямовані на з'ясування труднощів переключення в процесі спілкування від однієї людини до іншої, схильності до розмаїтості комунікативних програм.

ВЗ – широкий набір комунікативних програм, автоматичне включення в соціальні зв'язки, легкість вступу в соціальні контакти, легкість переключення в процесі спілкування, наявність великої кількості комунікативних заготовок, комунікативна імпульсивність.

НЗ – труднощі в підборі форм соціальної взаємодії, низький рівень готовності до вступу в соціальні контакти, прагнення до підтримки монотонних контактів.

5. *Темп чи швидкість*. Включає питання про швидкість моторно-рухових актів при виконанні предметної діяльності.

ВЗ – високий темп поведінки, висока швидкість виконання операцій при здійсненні предметної діяльності, моторно-рухова швидкість, висока психічна швидкість при виконанні конкретних завдань.

НЗ – сповільненість дій, низька швидкість моторно-рухових операцій.

6. *Соціальний темп*. Включає питання, спрямовані на виявлення швидкісних характеристик мовнорухових актів у процесі спілкування.

ВЗ – мовнорухова швидкість, швидкість мови, високі швидкості і можливості мовнорухового апарата.

НЗ – слабо розвинена мовнорухова система, мовна повільність, повільна вербалізація.

7. *Емоційність*. Включає питання, що оцінюють емоційність, чутливість до невдач у роботі.

ВЗ – висока чутливість до розбіжності між задуманими й очікуваними, планованим і результатами реальної дії, відчуття непевності, тривоги, неповноцінності, значне занепокоєння з приводу роботи, чутливість до невдач.

НЗ – незначне емоційне реагування при невдачах, нечутливість до невдач, спокій, впевненість у собі.

8. *Соціальна емоційність*. Включає питання, що стосуються емоційної чутливості в комунікативній сфері.

ВЗ – висока емоційність у комунікативній сфері, висока чутливість до невдач у спілкуванні.

НЗ – низька емоційність у комунікативній сфері, нечутливість до оцінок товаришів, відсутність чутливості до невдач у спілкуванні, впевненість у собі і ситуаціях спілкування.

9. “К” – *контрольна шкала* (шкала соціальної бажаності відповідей) – включає питання на відвертість і щирість висловлень.

ВЗ (7–9) – неадекватна оцінка своєї поведінки, бажання виглядати краще, ніж є насправді.

НЗ (0–6) – адекватне сприйняття своєї поведінки.

3.4. Методика S-тест

Методика використовується для оцінки здатності до оперування просторовими образами і темпу розумових операцій.

Сутність її полягає в наступному: треба визначити, частиною якої із чотирьох запропонованих повних фігур є кожний із 150 пропонованих фрагментів.

Обстеження проводиться на реєстраційному бланку, що є одночасно й стимульним бланком. Обробка результатів обстеження здійснюється шляхом підрахунку за допомогою “ключів” кількості правильно виконаних завдань у методиці. Максимальна кількість правильно виконаних завдань складає 150.

Переведення первинних значень показників у бали 10-бальної шкали (стени)

S-тест		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	чол.		0-5	6-15	16-23	24-35	36-48	49-62	63-84	85-105	106-132
жін.		0-4	5-8	9-23	24-36	37-55	56-70	71-86	87-101	102-120	121-150

Якщо результат дослідження за даною методикою становить 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).

3.5. Методика дослідження особливостей мислення (МДОМ-2)

Методика дозволяє досліджувати здатності до абстрагування і оперування вербальними поняттями. Містить 20 завдань. Час виконання становить 6 хвилин. Оцінка здійснюється за допомогою “ключа” за кількістю правильних відповідей. Максимальна кількість правильно виконаних завдань становить 20.

Переведення первинних значень показників у бали 10-бальної шкали (стени)

МДОМ-2		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	чол.		0-3	4-5	6	7-8	9-10	11	12-13	14-15	16
жін.		0-3	4-5	6-8	9-10	11-12	13	14	15-16	17	18-20

Якщо результат дослідження за даною методикою становить 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).

3.6. Методика “Встановлення закономірностей”

Методика призначена для вивчення особливостей процесу мислення (активності, гнучкості, кмітливості) та оперативної пам’яті.

Для дослідження необхідно мати бланк завдання, що представлено набором п’ятибуквених (перші п’ять рядків) і восьмибуквених (наступні двадцять рядків) слів, в кожному рядку розташовані п’ять слів. На початку кожного рядку є набір умовних знаків.

Під час виконання завдань досліджуваний повинен знайти і підкреслити ті слова, в яких порядок розташування букв відповідає порядку розташування умовних знаків на початку рядку. Завдання виконується протягом 10 хвилин. Для проведення дослідження треба мати олівці, секундомір, допоміжну таблицю для пояснення завдання.

Переведення первинних значень показників у бали 10-бальної шкали (стени)

Бали	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Загальна кількість правильних відповідей	25	24-23	22-21	20	19-17	16-13	12-8	7-6	5-3	2 і менш

Якщо результат дослідження за даною методикою становить 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).

3.7. Методика “Арифметичний рахунок”

Методика призначена для оцінки здібностей до усного рахунку, включає 70 задач, кожна з яких передбачає вирішення за допомогою чотирьох арифметичних дій подумки. На виконання всіх завдань надається 15 хвилин. Для оцінки визначається кількість правильно розв’язаних задач.

Показник	Бали									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість правильних відповідей	2 і менш	3-4	5-8	9-13	14-18	19-25	26-31	32-39	40-47	48 і більш

Якщо результат дослідження за даною методикою становить 3 або менше 3-х балів 10-бальної шкали, вноситься висновок про четверту категорію професійної придатності (“низький рівень”, не відповідає вимогам військових посад).